

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Milliyetçiliği ve Ulusal Güvenlik

Hediye Şirin AK¹, Hilal ZORBA BAYRAKTAR²

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF., hediyesirin@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5629-6432

² Dr. Öğr. Üyesi., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF., hilalzorba@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4401-2532

Öz: Millet olma bilinci halkı bir arada tutan ve bir devletin devamlılığını sağlayan en önemli etkenlerden birisidir. Her ne kadar milliyetçilik akımı ilk defa bu topraklarda ortaya çıkmamış olsa da özellikle I. ve II. Dünya Savaşları sonrasında önce Osmanlı İmparatorluğu'nda daha sonra da Türkiye Cumhuriyeti'nde kendisine oldukça derin bir yer edinmeyi başarabilmiştir. Özellikle batılılaşma hareketlerinin etkisiyle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde milliyetçilik akımının izleri görülmeye başlamıştır. Bununla birlikte yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin temel taşlarından biri de yine milliyetçilik olmuştur. Ancak tarihsel süreçte hem iç ve dış politika açısından hem de halk nezdinde milliyetçilik akımının etkileri değişiklik göstermektedir. Şüphesiz ki bu değişikliklerde dış politikada yaşanan gelişmelerin oldukça büyük bir etkisi bulunmaktadır. Nitekim bu çalışmada milliyetçilik akımı Osmanlı Devleti'ni nasıl etkiledi? Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda nasıl bir rol oynadı? 21. yy.'da nasıl bir süreçten geçiyor? ve milliyetçiliğin geçirdiği bu dönüşüm ulusal güvenlik bağlamında nasıl bir sonuç ortaya koymaktadır? sorularına yanıt aranmıştır. Bu doğrultuda, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'nin son dönemine kadar milliyetçilik akımına hayat veren belli başlı düşünürlerin fikirlerinden yararlanılmıştır. Sonuç olarak, Türkiye'nin sahip olduğu stratejik konum ve komşu ülkelerde yaşanan istikrarsızlıkların, son dönemde tıpkı Avrupa gibi Türkiye'de de milliyetçiliğin yükselişe geçmesine neden olduğu görülmüştür. Burada Türkiye'nin ulusal güvenlik kaygılarıyla hareket ettiği ve bu nedenle hem iç politikada hem de dış politikada daha milliyetçi bir tutum sergilediği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Ulusal Güvenlik, Türkçülük, Türk Milliyetçiliği ve Türk Dış Politikası

Jel Kodları: D72, F50, F52

Turkish Nationalism and National Security from the Ottoman Empire to the Republic

Abstract: The consciousness of being a nation is one of the most important factors that keep people together and ensure the continuity of a state. Although the nationalism movement did not emerge in these lands for the first time, it managed to gain a deep place in the Ottoman Empire and then in the Republic of Türkiye, especially after World Wars I and II. Especially with the influence of westernization movements, traces of the nationalism movement began to be seen in the last periods of the Ottoman Empire. However, one of the cornerstones of the newly established Republic of Türkiye was nationalism. However, in the historical process, both in terms of domestic and foreign policy and in the eyes of the public, the effects of the nationalism movement vary. Undoubtedly, the developments in foreign policy have a great impact on these changes. In this study, how did the nationalism movement affect the Ottoman Empire? What role did it play in the establishment of the Republic of Türkiye? In the 21st century, what kind of a process is it going through and what kind of a result does this transformation of nationalism reveal in the context of national security? In this respect, the ideas of the major thinkers who gave life to the nationalism movement from the Ottoman Empire to the last period of the Republic of Türkiye were utilized. As a result, it has been observed that Türkiye's strategic position and the instability in neighboring countries have led to the rise of nationalism in Türkiye, just like in Europe. Here, it can be said that Türkiye acts with national security concerns and therefore displays a more nationalist attitude both in domestic politics and foreign policy.

Keywords: Nationalism, National Security, Turkism, Turkish Nationalism and Turkish Foreign Policy

Jel Codes: D72, F50, F52

Atf: Ak H. Ş.; Bayraktar Zorba H. (2024). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Milliyetçiliği ve Ulusal Güvenlik, *Politik Ekonomik Kuram*, 8(2), 385-401.
<https://doi.org/10.30586/pek.1446961>

Geliş Tarihi: 04.03.2024

Kabul Tarihi: 28.05.2024

Telif Hakkı: © 2024. (CC BY)
(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

1. Giriş

13. yüzyıldan beri kullanılan "millet" kelimesi Latince "nation" doğum anlamına gelmektedir. Millet kelimesinin ilk kullanımına baktığımızda doğum yeri aynı olan insanları tanımlamak için kullanıldığı görülmektedir (Heywood, 2011, s. 167). Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğüne göre ise millet "Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu; ulus, budun" olarak tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/>).

TDK'ya göre "ulus" ise "millet" in eş anlamlısı olarak kullanılmaktadır. Millet kelimesi ile zaman zaman eş anlamlı olarak kullanılan bir diğer kavram ise "halk" olarak karşımıza çıkmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/>). Ancak bu yanlış bir kullanımdır. Zira "millet" kavramı bir toprak üzerinde yaşayıp ölmüş olanlar, bugün yaşayanlar ve gelecekte yaşayacak olanları kapsayan soyut bir mahiyet taşıırken; "halk" bir toprak üzerinde belli bir zaman diliminde yaşayan insanları ifade etmektedir (Kapani, 2018, ss.87-88). Millet ve ondan türeyen "milliyetçilik" kavramı Fransız İhtilali sırasında ortaya çıkmış ve bu kavram zamanla tüm dünyaya yayılmıştır. Fransız Papaz Augustin Barruel tarafından kullanılan "milliyetçilik" kavramı o dönemde Jakobenleri tanımlamak için kullanılmıştır. Kavram 19. yy'da artık "siyasi bir doktrin" halini alarak, Fransız Devrimi'nin temeli haline gelmiş ve tüm Avrupa'ya yayılmıştır (Heywood, 2011, s.167). "Milliyetçilik, hem bir ideoloji hem de bir olgu olarak üç kavramla yakından ilişkilidir. Bunlardan birincisi "ulus", ikincisi ulus-devlet, üçüncüsü de ulusal kimlik kavramlarıdır." (Aydın, 2015, s. 225). Devlet ve toprak parçasından söz edildiği vakit toprağa yerleşik olmayan göçebeler için milliyetçilikten söz edilemez gibi bir çıkarım yapılabilir. Ancak göçebeler arasındaki yüksek dayanışma duygusu ve bununla beraber dil ve tarih birliği bunu olanaksız kılmaktadır. İbn-i Haldun, göçebeleri ve şehirleri inceledikten sonra göçebeler arasında var olan bağların ve dayanışma duygusunun çok kuvvetli olduğuna kanaat getirmiştir. Mukaddime kitabında yerleşik hayata geçmenin topluluk arasındaki dayanışma duygusunu ortadan kaldırarak, yerleşik uygarlıkların göçebeler tarafından daha kolay fethedilebilir hale geldiklerinden bahseder. Ancak yerleşik uygarlıkları fetheden göçebeler de bir süre sonra şehrin cazibesine kapılırlar. Ögün'e göre; İbn-i Haldun'un fark etmediği bir üçüncü seçenek de mevcuttur: yerleşik hayatta da aynı dayanışma ve bağların korunabildiği bir yaşam tarzı (Ögün, 2000, ss.12-15). Bu yaşam tarzı da milliyetçilikle güdülenmiş bir yaşam tarzı olarak gözlemlenebilir.

Batı Avrupa'da ulus-devletlerin çekirdeği milliyetçilik akımının ortaya çıkmasından daha önce oluşmaya başladıysa da Fransız Devrimi'nin ortaya çıkardığı fikir akımlarının etkisi ile bu süreç hızlanmıştır (Aydın, 2015, s. 251). Devrimin akabinde tüm dünyaya yayılan milliyetçilik çok uluslu imparatorlukların sonunu hazırlamıştır. Osmanlı, Avusturya ve Rusya, milliyetçiliğin verdiği zararları derinden hissederken; özellikle Avrupa'da İtalya gibi Almanya gibi devletler ise birleştirici etkisini kucaklamışlardır. Milliyetçilik, başlangıçta bir halk hareketi olarak oluşmasa da zamanla "bayrak, milli marş, vatansever şiirler ve edebiyat, halk törenleri ve milli tatiller gibi sembollerin yaygınlaşması, okuma-yazma oranının artması, popüler gazetelerin yayımlanması gibi unsurlar sayesinde kitlesel siyasetin etkin dili haline gelmiştir." (Heywood, 2011, ss. 167-168). Milliyetçilik, Fransız Devrimi'nin etkisiyle hızla tüm dünyaya yayılmıştır. Ama milliyetçiliğin zirveye ulaştığı dönem 1918-1950 yılları arasına tekabül eder. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından yapılan antlaşmalar İkinci Dünya Savaşı'nın tohumlarını atmıştır. Savaş sonrasında yıkılan devletler, Soğuk Savaş süreci ve nihayetinde Sovyetlerin yıkılması gibi gelişmeler milliyetçiliğin yükselmesine neden olmuştur. Bu durum beklenen ya da beklenmesi olası bir durum olmasa da rüzgâr milliyetçiliğin lehine esmiştir (Hobsbawm, 2017, s. 168).

Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türkler tarihte çok sayıda devlet kurmuştur. Bu devletler arasında en uzun süre hüküm süren ve hüküm sürdüğü dönemde dünya tarihine damga vuran Osmanlı İmparatorluğu 600 yıllık birikimini Türkiye Cumhuriyeti'ne aktararak yıkılmıştır. Geniş açıdan bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti

geçmişte hüküm süren bütün “Türk” uluslarının devlet geleneğini bünyesinde barındırmaktadır. Lewis’e göre; Anadolu’ya Türklerin göç etmesiyle bu topraklar Avrupalılar tarafından “Türkiye” olarak anılmaya başlamıştır. Oysa Türkler kendi uluslarına Türkiye adını 1923 yılında resmi olarak vermişlerdir (Lewis, 2009, ss. 3-4). 1200’lü yıllarda Orta Asya’da yaşanan Moğol İstilasası güçlü Türk boylarının batıya, yani Anadolu’ya doğru göçlerine sebep olmuştur. 1243 Köseadağ Savaşı sonrasında Batı Anadolu’da yerleşmeye başlayan Türk boyları Bizans topraklarına akınlar düzenleyerek yerlerini sağlamlaştırmaya çalışmışlardır. Gazi savaşçılarının önderlik ettiği küçük boylar, kurdukları bağımsız beyliklerle yaptıkları istilalar sonrasında Bizans için bir sorun haline gelmişlerdir. Kurulan bu beyliklerden biri olan Osmanlı Beyliği 1299 yılında Osman Gazi (1258-1324) tarafından kurulmuştur. Ancak İnalçık’a göre; beyliğin gerçek kuruluş tarihi, İznik kuşatması sonrasında Bizans İmparatorluğunun ordusunun yenilgiye uğratıldığı 1302 yılıdır (İnalçık, 2009, s. 12).

Osmanlı İmparatorluğu’nu kuran Osmanlı hanedanı, bir aile olmasının yanında bir saltanatı simgelemek adına “Osmanlı” gibi bir tabirle anılırken, kimliklerinin birinci unsuru olarak Müslümanlığı tercih eden Türkler, Osmanlı hanedanına bağlı tebaalar olarak milli bilinci bir ulusa dönüştürmeyi düşünmemiştir. Köylüler ve göçebeler için kullanılan “Türk” kimliklendirmesi ancak Avrupa’da yaşayan eğitim alan aydınların yaptığı Türkoloji araştırmaları ve sonrasında ortaya çıkan yeni bilgilerle bir milli bilince dönüşmeye başlamıştır. Osmanlı’nın son döneminde başlayan Türk milli bilinci, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile tabiri yerindeyse tamamına ermiş ve zafere ulaşmıştır. Ülkeye verilen “Türkiye” adı milli bilincin, yaşanan topraklarla özdeşliğinin kurulduğu bir siyasi hareket olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin üç kaynaktan beslenerek oluştuğunu belirten Lewis, bu etkiyi yaratan kaynakların; yerel etki, İslami etki ve Türk dilinin etkisi olduğunu ileri sürmüştür (Lewis, 2009, ss. 3-6). Göçebe olarak anılan Türklerin, Çin ile etkileşim sonrasında yerleşik düzene geçmeye başladıkları ve Çin’den devlet yönetimine dair bilgiler öğrendikleri düşünülmektedir. Yerleşik düzene geçilmesi ve devlet yönetimini öğrenme aşamalarında kurulan Türk devletleri çok uzun ömürlü olmamıştır. Yerleşik düzene geçme ve devletleşme aşamasında; Konfüçyüsçülük, Budizm gibi tanrısız, dolayısı ile bir öğretilen oluşun dinlerin yanında tek tanrılı semavi dinler olan Musevilik, Hıristiyanlık ve en sonunda İslamiyet’le tanışan Türkler çoğunlukla İslamiyet’i kabul etmişlerdir (Güvenç,1995, ss. 98-100).

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu unsurlarından biri olan milliyetçilik, Cumhuriyet’in yüzüncü yıl dönümünde hala üzerinde hassasiyetle durulması gereken kavramlardan birisidir. Özellikle zaman içerisinde oluşturulan Türk kimliği ve Türk milliyetçiliği, ülkenin bugünkü dış politikasını anlamak açısından da oldukça önemlidir. Nitekim burada Türk milliyetçiliği vatanseverlik unsuru üzerinden ele alınmaktadır. Literatürde Türkiye’de milliyetçiliğin ortaya çıkışı, gelişmesi (Akçura,1978; Aydın, 2015; Gökalp, 1976; Güngör,1984; Güvenç,1995; Heywood, 2011; Hobsbawm, 2017; Özkırmı, 2013) ve özellikle bazı düşünürlerin ve siyasetçilerin bu sürece katkısıyla ilgili (Ahmad, 2019; Akşin, 2001; Alkan, 1987; Deniz, 2006; Georgeon, 1986; Koşay, 1977; Tokluoğlu, 2012) pek çok çalışma bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada diğerlerinden farklı olarak özellikle son dönemde her anlamda yükselişe geçen milliyetçilik akımının nedenleri üzerinde durulmaktadır. Nitekim bu çalışmada, milliyetçilik akımı Osmanlı Devleti’ni nasıl etkilemiştir? Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda nasıl bir rol oynamıştır? 21. yy’de milliyetçilik nasıl bir süreçten geçiyor? ve milliyetçiliğin geçirdiği bu dönüşüm ulusal güvenlik bağlamında nasıl bir sonuç ortaya koymaktadır gibi sorular sorgulanmaktadır. Bu sorulara gerekli cevapları verebilmek adına Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’nin 100. yılına kadar milliyetçiliğin geçirdiği dönüşümü iyi analiz etmek gerekmektedir. Böylece ilk olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminde milliyetçilik kavramının ortaya çıkışı ve yayılması ele alınmıştır. Daha sonra Osmanlı Devleti’nin yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu dönemde milliyetçilik kavramıyla ilgili yaşanan değişimler açıklanarak, Türk milliyetçiliği ve Türk kimliğinin nasıl ortaya çıktığı ve bu kavramlardan tam olarak ne anlaşılması gerektiği belirtilmiştir. Milliyetçilik diğer

bazı ideolojiler gibi büyük düşünörlere sahip değildir. Ancak zaman zaman milliyetçi olarak anılan düşünörlörlö olmuştur (Özkırmılı, 2013, s. 33). Özellikle Türkiye'deki milliyetçilik akımının ortaya çıkışı ve gelişiminin ele alındığı bu çalışmada, Türk milliyetçiliğinin önemli isimleri olan Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp'in düşöncelerine yer verilmiştir. Türk milliyetçiliğinin bugün geldiği noktayı ve son dönemde gösterdiği değişimi anlamak açısından bu düşünörlörlö kavramı ele alış biçimlerini doğru bir şekilde anlamak oldukça önemlidir. Son olarak ise 21.yy'da milliyetçiliğın yükselişö ülkenin ulusal güvenlik kaygıları ile birlikte açıklanmıştır. Özellikle çalışma boyunca sorguladığımız milliyetçiliğın yükselişö geçme miti bu kısımda ele alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin son dönem dış politikasındaki "yerli ve milli" söyleminin arkasında da şüphesiz güvenlik algıları yatmaktadır. Türkiye önce bölgesel sonra da küresel güç olma yolunda ilerleyen ölkelerden biridir. Nitekim stratejik konumu dolayısıyla bölgesel güç unsuru haline geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak uluslararası sistemdeki bütün ölkeler gibi Türkiye'nin de belli başlı çekinceleri, tehdit algıları ve bunun sonucunda ortaya çıkan güvenlik politikaları bulunmaktadır.

Türkiye'nin yanı başında patlak veren Arap Baharı ve sonrasında yaşanan göç dalgaları son dönemde Türkiye için en önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır. Bununla birlikte bölgedeki istikrarsızlık ve başarısız devletlerin varlığı, Türkiye'nin hemen yanı başında bazı terör unsurlarının (DAEŞ/İŞİD vb.) da yer edinmesine neden olmuştur. Bütün bu durumların sonucunda, Türkiye için sınır güvenliğini sağlamak hayati bir noktaya gelmiştir. Nitekim Türkiye'nin güvende olması Avrupa için de önem arz etmektedir. Özellikle yaşanan göçler ve ölkedeki yabancı nüfusun artışa geçmesinin, Türkiye'de halk nezdinde milliyetçilik duygularını körüklediği söylenebilir. Bununla birlikte bu durumun dış politikadaki yansımalarını da daha ulusal güvenlik temelli politikalarla açıklamak mümkündür.

2. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Milliyetçilik

Osmanlı'nın bu kadar büyük bir İmparatorluğa dönüşmesinin en önemli nedenlerinden biri geçmişin "bütün Türk ve İslam" birikimini kullanabilmesinde yatmaktadır (Kongar, 2016, s. 52). Bütün bunlara ek olarak Osmanlı'nın ilerlemek için seçtiği Balkan coğrafyasında yaşanan ekonomik ve politik koşullar da Osmanlı'nın ilerleyişine yardımcı olmuştur. Merkezi devletlerin yerini feodalizme bıraktığı bu süreçte güçlü bir tımar sistemi Osmanlı için iyi bir silah konumuna gelirken, gerileme döneminde ise bu silah geri tepmiş ve Osmanlı'yı vurmuştur. Osmanlı fethettiği yerlerdeki gayrimüslim halkı hoşgörü ile ikinci kez fethederek yayılcı öğretisinin gücünü göstermiştir (İnalçık, 2009, ss. 18-19). Bu kadar büyük bir İmparatorluk 600 yılı aşkın süre ayakta kaldıktan ve dünya siyasi tarihi içinde önemli bir yer işgal ettikten sonra tarih sahnesinden çekilmiştir. Ancak Osmanlı'nın son döneminde yükselişö geçen Türklük bilinci, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna vesile olmuştur. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti de geçmişten gelen tüm Türk ve İslam devlet bilincini bünyesinde toplamış, Osmanlı'nın bu bilince kattığı güçlü devlet geleneğini 21. yüzyıla taşımıştır.

Lewis'e göre; "Osmanlı hanedanının ilk on padişahı eşine az rastlanır kabiliyet ve zekâdaki insanlardan oluşan görüntüsüyle bizi nasıl şaşırtıyorsa, arkalarından gelen sultanların sergilediği kifayetsizlik, yozlaşmışlık ve uygunsuzluk ondan daha fazla şaşkınlık vericidir." (Lewis, 2009, s. 33). Osmanlı Devleti'nin İmparatorluğa dönüşmesi 1453'te Fatih Sultan Mehmet'in (1432-1481) İstanbul'u fethiyle tamamlanan bir süreç olmuş, İmparatorluk en parlak devirlerini bu süreçte yaşamıştır. Ancak, İstanbul'un fethi aynı zamanda Türk aristokrasisinin de bittiği tarih olmuştur. Osmanlı Hanedanının ardından aristokraside ikinci önemli aile olan Çandarlı ailesinden "Vezir-i Azam" Halil Paşa'nın (d.?-1453), Fatih Sultan Mehmet tarafından idam ettirilmesi bürokraside Türk aristokrasisini sonlandırmıştır (Kongar, 2016, s.52). Türk aristokrasisinin sonlanmasının ardından devşirmeler dönemi başlamıştır. Sultan yönetime dair her şeyi devşirme sadrazamlara devrederek devletin "daha otokratik ve daha bürokratik" bir yöne evrilmesine neden olmuştur (Ahmad, 2019, s. 11).

1453-1683 arasında yükseliş devrini yaşayan Osmanlı İmparatorluğu bu tarihten sonra bir duraklama dönemine girmiş ve ardından gerileme başlamıştır. Batı'da yaşanan teknolojik gelişmelere ayak uydurmakta zorlanan Osmanlı gerek ülkenin sosyal durumunun bozulmasıyla gerekse uluslararası antlaşmalar nedeniyle kabul etmek zorunda kaldıklarıyla diğer devletlerden üstün olma durumundan bir eşitliğe geçtiğini kabullenmek durumunda kalmıştır (Lewis, 2009, ss. 52-53). Gerilemenin nedenlerine bakıldığında çok fazla sebep göstermek mümkündür. Ekonominin bozulması tımar sistemini, tımar sisteminin bozulması sosyal alanı etkilerken ardından askeri bozulmayı getirmiş, askeri bozulma ise ekonomiyi bozmuş ve bu zincirleme reaksiyon farklı alanlarda da devam etmiştir. Tımar sisteminin bozulması, merkezi yönetimde bozulma, ekonomik gerileme gibi nedenler sosyal alanlarda da farklı bozulma ve gerilemelere sebep olmuştur. Bu durumun sonucunda devlet, Batı devletlerinin gerek teknolojik gerek ekonomik gerekse askeri olarak gerisinde kalmaya başlamıştır. Bütün bunların altında yatan nedenler ise; Coğrafi Keşifler, yeni ticaret yollarının bulunması ve Sanayi Devrimi'nin diğer ülkelerin zenginleşmesine sebep olması ve bu durumun Osmanlı ekonomisinin daha da kötüleşmesine neden olması olarak sayılabilir. Bu durum ordunun da çağın gerisinde kalarak savaş kazanma kabiliyetini yitirmesine ve azalan savaş ganimetleri ile ordunun ekonomiye bir yük haline gelmesine neden olmuştur (Kongar, 2016, s. 61). Bütün bu yaşananlar artık devlette hemen her alanda reformun gerekli olduğunun kabulü ile son bulmuş ve devleti kurtarmaya yönelik reformlar başlamıştır.

1789 yılında III. Selim (1761-1807) tahta çıktığı yıl aynı zamanda dünya tarihine yön veren Fransız Devrimi'nin yaşandığı yıl olmuştur. Fransız Devrimi ile tüm dünyaya yayılan milliyetçilik akımı, Osmanlı gibi çok uluslu İmparatorlukların çalkalanmaya başlamasına neden olmuştur. O sırada tahtta olan III. Selim, yaptığı reformlarla çeşitli kesimlerin tepkisini çekmiştir. "Benzer şekilde devleti kurtarmaya yönelik tüm reformlar, belirli tabakaların muhalefeti ile karşılaşmıştır (Çaylak, 2009, s. 38)." Reformlara devam edebilmek için vergileri arttırmak zorunda kalan III. Selim, yeniçeri-ulema ittifakının ayaklanması sonucu 1807 yılında tahttan indirilmiştir. III. Selim'e destek veren Rusçuk ayanı Alemdar Mustafa Paşa (1765-1808) saraya vardığında katledilmiş olan III. Selim'in yerine II. Mahmud'un (1785-1839) tahta çıkmasını desteklemiştir. Alemdar Mustafa Paşa'nın desteği ile II. Mahmud ve ayanlar arasında "Sened-i İttifak" (diğer adıyla "Osmanlı Magna Carta'sı") imzalanmıştır. Bu belge çok uzun ömürlü olmamış Alemdar Mustafa Paşa, yeniçeri isyanları sırasında hayatını kaybederken son Osmanlı olan II. Mahmud bu sayede yeniçeri isyanından sağ çıkmıştır (Ahmad, 2019, ss. 28-29). II. Mahmud Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki en büyük reformcularındandır. Türk-Osmanlı tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilen "Tanzimat Fermanı" (3 Kasım 1839) II. Mahmud döneminde hazırlanmıştır (Güngör, 1984, s. 18). Tanzimat Fermanı'yla, Osmanlı tebaasındaki Müslüman ve gayri Müslim uyruklar arasında eşitlik hukuk garantisine altına alınmıştır. Hukukun üstünlüğü, laiklik gibi bazı değerler Tanzimat Fermanı'yla hayata geçerken, dini cemaatlere dair ayrıcalıkların fermanla birlikte kalkması millet sistemini zayıflatan bir unsur olmuştur (Ahmad, 2019, s. 35). 1839-1876 yılları arasında kapsayan Tanzimat dönemi, bugün bile Türk modernleşmesinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Tanzimat döneminde sivil bürokrasinin saray üzerindeki etkisi artarken Bab-ı Ali yönetimin merkezi haline gelmiştir. Hem Hariciye Nazırlığı hem de Vezir-i Azamlık görevlerinin birlikte icra edilmesi Tanzimat döneminin bir uygulaması olmuştur. "Döneme, Mustafa Reşid (1800-1858), Keçecizade Fuat (1815-1869) ve Mehmed Emin Ali (1815-1871) paşalar damgasını vurmuştur. Onların mesai arkadaşları ise kâh nazır, kâh vali olarak o nezaretten bu nezarete dönüp duran bir seçkinciler grubu oluşturmuşlardır." (Findley, 2011, s. 40). Mehmed Emin Ali Paşa'nın ölümünden sonra Abdülaziz (1830-1876) kendisinin yönetebileceği Mahmut Nedim Paşayı (1818-1883) sadrazam yapmış, böylece Bab-ı Ali'nin saray üzerindeki etkisi azalmıştır (Akşin, 2001, s. 16). Dağılan devleti kurtarma çabalarının bir diğer ürünü olan Islahat Fermanı (1856) yabancı uyrukların milli kimliklerini savunma içgüdülerini daha da arttırarak dağılmayı hızlandırmış,

bunun yanında Müslüman tebaanın ise tepkisini çekmiştir. Yaşanan gelişmeler siyasi grupların doğmasına neden olmuştur. Bu gruplardan birisi olan “Genç Osmanlılar” (Yeni Osmanlılar/Jön Türkler) adı verilen aydınlardan oluşan grup, 1876 yılında II. Abdülhamit’in (1842-1918) I. Meşrutiyet’i ilan etmesinde etkili olmuşlardır (Kongar, 2016, s. 67). “Genç Osmanlılar” örgütünün çekirdeğini oluşturan “İttifak-ı Hamiyet” örgütü 1865 yılında gizli bir örgüt olarak kurulmuştur. Kurucuları arasında Namık Kemal’in de olduğu bilinmektedir. Bu örgütün üyeleri, Ali ve Fuat Paşaların yönetim tarzlarını beğenmemekte, ülkenin dağılmaktan kurtulması için farklı önlemler alınmasına ve meşruti yönetime geçilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. 1867’de Mustafa Fazıl Paşa (1830-1875), Paris’te yayınladığı bazı yazılarda kendisini “Genç Türkiye Partisi” temsilcisi olarak tanıttıktan sonra bu isim yayılmaya başlamıştır. Paris’te bir araya gelen Ziya Paşa (1829-1880), Ali Suavi (1839-1878) ve Namık Kemal (1840-1888) “İttifak-ı Hamiyet” adından “Genç Osmanlılar” adına geçmişlerdir. Fransızlar ise “Genç Osmanlılar” a “Jeune Turc-Jön Türk” olarak hitap etmişlerdir.

Avrupa genelinde I. Meşrutiyetçilere ve II. Meşrutiyetçilere Jön Türk denilse de Türkiye’de genel eğilim ilk kuşağa “Yeni Osmanlılar” ikinci kuşağa “Jön Türk” denilmesi yönünde olmuştur (Akşin, 2001, s. 26; Mardin, 2010, s. 124). Yeni Osmanlılar hukuk düzenine geçilmesi ve bir Anayasa oluşturulması gerektiğine dair çeşitli yayınlar yaparak fikirlerini duyurmaya çalışmışlardır. Yeni Osmanlılar ülkeyi yıkararak yeni bir düzen kurmak değil, ülkeyi dağılmaktan kurtarmak ve çağın gerekliliklerini karşılayacak bir düzene kavuşturmak arzusunu taşımaktadırlar (Ahmad, 2019, s. 40; Mardin, 2010, s. 124). “Yeni Osmanlıların amacı Osmanlı İmparatorluğu’ndan bir “meclis-i meşveret” in kurulmasını sağlayarak siyasi iktidarın paylaşılmasını kurumlaştırmak, bir kuvvetler ayrımı sağlamaktır.” (Mardin, 2011, s. 33). Ülkede yaşanan iç karışıklıklar, ayaklanmalar, mali sorunlar Abdülaziz’in tahttan çekilmeye zorlanmasına neden olurken, Mithat Paşa’ya (1822-1884) Meşruti yönetimi kurma sözü veren II. Abdülhamid, 31 Ağustos 1876’da tahta çıkmıştır. Abdülhamid, yeni anayasayı hazırlamakla görevlendirdiği Mithat Paşa’yı sadrazam olarak atamıştır (Ahmad, 2019, s. 43). Abdülhamid 1977 yılında “Yeni Osmanlılar” ı dağıtarak onları sürgüne yollamıştır. Buna rağmen çalışmalarını gizli bir şekilde yürütmeye devam eden Cemiyet, ileride kurulacak olan “İttihat ve Terakki Cemiyeti” nin de çekirdeğini oluşturacaktır (Mardin, 2011, ss. 33-34) Abdülhamid’in 1978 yılında Meclisi feshinin ardından 30 yıl süren bir İstibdat Dönemi, 1908’de “Genç Türkler Devrimi” sonrasında II. Meşrutiyetin ilanı ile son bulmuştur. Bu dönemde kurulmuş olan; “Hürriyet”, “Vatan ve Hürriyet” vb. sayısı bilinmeyen açık ve gizli Cemiyetler bir araya gelerek “İttihat ve Terakki Cemiyeti” ni kurmuşlardır. İttihat ve Terakki Cemiyeti daha sonra “İttihat ve Terakki Komitesi” adını almıştır (Kongar, 2016, s. 68). İttihat ve Terakki mensupları ülkeyi ve devleti kurtaracak tek gücün kendileri olduğunu düşünmekteydiler. Parti II. Meşrutiyetin ilanından sonra beş yılı tek parti olmak üzere on yıl Osmanlı’nın kaderini elinde tutmuştur (Tunaya, 2007a, s. 209). II. Meşrutiyetin ilanı halkta bir sevinç yaratmış ve oluşan özgürlük ortamı fiyat artışlarını protesto eden işçi grevlerinin başlamasına vesile olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti grevleri bastırması ve başlangıçta esen özgürlük rüzgârlarını sonlandırarak farklı bir İstibdat Döneminin başlamasına vesile olmuştur. 1908’den 1909’a kadar geçen süre çeşitli çalkantılar ve huzursuzluklara neden olmuş ve durum bir ayaklanmaya dönüşmüştür. (Zürcher, 2010, ss. 145-151; Fortna, 2011, ss. 94-95).

Yeni Osmanlılar hareketini başlatan Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavi gibi kanaat önderlerini bir araya getiren saik vatan sevgisi olmuştur. Bu vatan sevgisi başlangıçta “Türkçülük” fikrinin temeli olarak düşünülmemiş olsa da bu fikri savunmaya başlayacak gruplara bir ilham kaynağı olduğu açıktır. 1908 yılında II. Meşrutiyet’in ilanına vesile olan Jön Türk Hareketi, içerisinde her görüşten grubu barındırmaktadır. Ancak Jön Türk hareketinin hâkim fikrinin Türkçülük değil, Osmanlılık olduğu gerçeği gözden kaçırılmamalıdır (Nişancı, 2009, s. 79). Avrupa’da başlayan ulusçuluk akımlarının Osmanlı gibi çok uluslu bir İmparatorlukta azınlık ayaklanmalarına sebep olması kaçınılmaz bir sonuç olmuştur. Buna rağmen Osmanlı

tebaasının temelini oluşturan Türk gruplarının ulusçuluğu bu kadar geç fark etmeleri şaşırtıcıdır. Güvenç'in şu sözleri belki de bu kafa karışıklığına ışık tutabilir:

"Hıristiyan Batı'ya göre Osmanlı Hanedanı Türk'tü; ama Osmanlılara göre Müslüman Türkler Osmanlı Devleti'nin bir tebaasıydı. Osmanlı düşüncesinde, Türk-Türk olmayan ayrımı yerine, yöneten devlet (asker)-yönetilen halk (tebaa / reaya) ayrımı vardı. Devlet görevleri, Türklerin- değil tekelinde- elinde bile değildi. Osmanlı, yönettiği, yöneteceği ülkelere barış vaat eden İslam devletiydi- bir Türk İmparatorluğu değildi." (Güvenç, 1995, s. 167).

Osmanlı aydınları Meşrutî yönetimin birleştirici bir yanı olacağını, Fransız Devrimi'nin etkilerini yavaşlatarak devletin dağılmasını önleyeceğini düşünseler de Parlamento'da oluşan etnik temele dayalı temsilciler "milliyetçilik" fikirlerini dile getirerek bu düşünceyi haksız çıkarmıştır (Hanioglu, 2007, s. 305). Bu durum Osmanlı'da aydınların yayılmacı güçler karşısında devleti savunmak için çabalarırken, neden milliyetçiliğe yönelmeye başladıklarını ortaya koymuştur (Köseoglu, 2008, s. 208). 1908 yılında oluşan özgürlük akımı, Türkçülük düşüncesini canlandırarak, Osmanlılık fikrinin alternatifi olarak siyaset sahnesine çıkarmıştır. Türkçülüğü savunan Ahmet Ağaoğlu (1868-1939) Türk Dergisi'nde yazdığı yazılarla dönemin Türkçülerinin düşüncelerini cemiyete duyurmada önemli görevler üstlenmiştir (Nişancı, 2009, s. 79). Daha önce yazılan eserlerde "Türkçülük" kavramı tarandığında Mecelle'nin yazarı ve tarihçi olarak bilinen Ahmet Cevdet Paşa (1822-1895)'nin çeşitli eserlerinde kavramın geçtiği görülmektedir. Ortaylı'ya göre; aynı zamanda tarihinin ilerisinde bir devlet adamı olan Cevdet Paşa, yazılarında sıklıkla Reşit ve Ali Paşaları eleştirmekten geri durmamıştır (Ortaylı, 2007, s. 76). Ancak Ahmet Cevdet Paşa'nın genellikle Türkçülük ve İslamcılığı birlikte ele aldığı ve birbirlerine bağlı bir şekilde Osmanlı'nın özü olarak tespit ettiği anlaşılmaktadır (Öğün, 2000, s. 104).

"Osmanlılık ve İslam'la kıyaslandığında Türkçülük ideolojisi ve bire bir olarak Fransız Leon Cahun (1841-1900) veya Macar Armin Vambery (1832-1913) gibi Avrupalı Türkologların eserlerini bilen küçük bir aydınlar grubuyla sınırlı kalmaktaydı. Vambery, II. Abdülhamid'in dostluğunu kazanmıştı ve muhalifler arasında onun hafiyesi olarak çalıştığı söylenmekteydi. İstanbul'a Rusya'dan gelen Müslüman aydınların "Türk" olmak konusundaki bilinçleri Osmanlı aydınlarına göre çok daha gelişmişti. Rus İmparatorluğu'nda Slavizmle günbegün karşılaştıklarında beraberlerinde milliyetçilik fikrini getirmişlerdi. İsmail Gasprinski (Gaspıralı İsmail) (1851-1914), Yusuf Akçura (1876-1935), Ahmet Agayef (Ahmet Ağaoğlu) (1868-1939) gibi öncüler Türkçülük akımına güncellik kazandırdılar. Ancak, bunlar, yine de Türkçülüğü, Türkler çokuluslu, çok dinli bir imparatorluğu yönetirken, Osmanlılık/İslamcılık'ın yerine koyamadılar." (Ahmad, 2019, ss. 45-46).

Türkçülük ideolojisinin ya da Türk milliyetçiliğinin Osmanlı'nın son döneminden Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına uzanan hikâyesini şekillendiren kişiler arasında üç isim dikkati çekmektedir: Yusuf Akçura, Ziya Gökalp (1876-1924) ve Mustafa Kemal (1881-1938). Yusuf Akçura'nın meşhur makalesi "Üç Tarz-ı Siyaset"de bahsettiği milliyetçilik başlangıçta ütöpik bir fikirmiş gibi görünürken, Ziya Gökalp'in yazılarıyla daha da belirginleşen ve başlangıçta ütöpik görünen bu fikir, Mustafa Kemal tarafından gerçekleştirilerek Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla tamamlanmıştır. Tanzimat Dönemi'nde yaşanan aksaklıklara karşı eleştirileri ile gündeme gelen üç ismin de bir şekilde "Jön Türkler" ve "İttihat ve Terakki" ile yolları kesişmiştir (Deniz, 2006, ss. 36-37).

Kırım'dan Kazan'a göç etmiş bir Tatar Türkü olan Yusuf Akçura, Türk Tarih Kurumu'nun kurucu üyeliğinde bulunmuş ve üç dönem milletvekilliği yapmıştır. Babasının vefatından sonra annesiyle İstanbul'a göç eden Yusuf Akçura, Askerî Rüştiye'de okurken annesi ile birlikte Kazan'ı ziyaret için Rusya'ya gitmiştir. Akçura'nın Rusya'da Başkurtları ve eski Nomad Türklerini tanıması onun "Türkçülük" fikrine eğilmesine neden olmuştur. Annesinin ölümünden sonra Paris'e tahsil görmek için giden Akçura, aldığı Batı eğitiminden sonra "Türkçülüğe" ve "Türk Milliyetçiliği"ne dört elle sarılır (Koşay, 1977). Tercüman gazetesinde milliyetçilikle ilgili yazılar yazan Gaspıralı,

fikirleriyle Akçurayı etkileyen bir isim olmuştur. Gaspıralı, yazılarını laik, milliyetçi ve Pantürkçü bir sentezle yoğurarak yazmaktadır (Tokluoğlu, 2012, s. 112). Gaspıralı ve Akçura birlikte çalışmış, İslam ve Türkçülüğü birlikte ele alarak birlikte mücadele etmişlerdir. Ancak Gaspıralı'nın fikir dünyasında İslamiyet ağır basarken, Akçura bir süre sonra Türkçülüğü ön plana alacaktır (Georgeon, 1986, s. 27). Osmanlı gibi çok uluslu devletlerin "milliyetçilikler çağında" artık bu yapılarını koruyamayacağını düşünen Akçura, mevcut fikir akımlarından birini seçmenin zorunlu olduğuna kanaat getirmiştir (Öğün, 2000, s. 122). Bunun üzerine Osmanlı'nın son döneminde var olan fikir akımlarından Osmanlıcılık akımının geçerli olmadığı ve Osmanlılardan oluşan bir ulusun tekrar diriltilemeyeceğine kanaat getirerek "Pantürkizm"e yönelmiştir (Tokluoğlu, 2012, s. 113). Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset'te üç ayrı fikir akımını incelemektedir. Bu üç fikir akımı arasından takip edilmesi gereken yol olarak vardığı sonuç ise Türkçülük olur. Akçura, "İrk üzerine müstenid bir Türk milliyet-i siyasiyesi husûle getirmek fikri pek yenidir. Gerek şimdiye kadar Osmânî Devleti'nde, gerekse gelüb geçen diğer Türk devletlerinin hiç birisinde bu fikrin mevcûd olduğunu zannitmiyorum.." sözleriyle Türkçülük fikrinin ilk defa kendisi tarafından ileri sürüldüğünü açıklamaktadır (Akçura, 2022, s. 21). Bu yazıları Rusya'da kaleme alan Akçura "Üç Tarz-ı Siyaset" makalesini Kahire'de yayın yapan bir Türk gazetesinde çıkarmıştır. 1908'de II. Meşrutiyetin ilanı ile İstanbul'a dönen Akçura, çeşitli okullarda dersler vermiştir. 1912'de "Türk Ocağı"nın kuruluşunda yer almış ve Türk Ocağı'nın yayın organı "Türk Yurdu"nu yönetmiştir (Türkman, 2010, ss. 136-137).

Diyarbakır doğumlu Ziya Gökalp ise, 1908'de Diyarbakır'da İttihat ve Terakki şubesini kurmuştur. Aynı dönemde Diyarbakır'da yayınlanan Peyman gazetesinde yazılar yazan Gökalp, Türkiye'de sosyoloji ekolünün kurucusu olarak da bilinmektedir. Aynı Akçura gibi çeşitli yerlerde dersler veren Gökalp bu süreçte sürekli yazmıştır (Alkan, 1987, ss. 232-233). Ziya Gökalp'in çok sayıda eseri mevcuttur. Ancak konunun gidişatı açısından önemli iki eserinden bahsetmek önemlidir. Bunlardan biri olan "Türkleşmek, İslamlaşmak, Çağdaşlaşmak ve Doğru Yol" adlı eserinde üç düşünce akımından bahseden Gökalp, III. Selim döneminde çağdaşlaşmayla başlayan sürece önce İslamlaşmanın sonra da Türkleşmenin katıldığından bahsetmektedir. Kendisinin de yazarlarından olduğu "Türk Yurdu" dergisinin Türkleşmek düşüncesini yaymakta oynadığı rolden bahseden Gökalp, aynı dili konuşan kişilere milliyetçilik düşüncesini; dolayısıyla Türk olmanın/ ulus olmanın bilincini gazetelerin ve yazılan yazıların verdiği iddia etmektedir. Osmanlı tebaası içinde ulus olma bilincine en son ulaşan ırkın Türkler olduğunu söylerken bunun sebebinin zaten var olan devleti onların kurmuş olmasına bağlar. Gökalp Türkleşmek, İslamlaşmak ve çağdaşlaşmak ülküleri arasında bir çatışma olmadığını bu üç ülkünün bir arada yoğrularak "Çağdaş bir İslam Türklüğü" yaratılması gerektiğini savunmaktadır (Gökalp, 1976, ss. 21-28) Ziya Gökalp'in diğer meşhur çalışması "Türkçülüğün Esasları" ise iki bölümden oluşmaktadır: Gökalp kitabın ilk bölümünde Türk tarihinden bahsederek, Türklere Türk medeniyetini, dilini tarihini, örf ve adetlerini anlatır. Daha sonraki bölümde ise yazdığı programlarla Türkçülüğün bir yol haritasını çizmeye çalışır (Gökalp, 2022).

Osmanlı'nın son döneminde Türkçülüğe inanan, savunan bu minvalde yazılar yazan aydınlar sadece Akçura ve Gökalp değildir. Çok sayıda aydın bu ülkeye bağlanmış ve yazdıkları yazılarla toplumu aydınlatmayı, Türkçülüğü yaymayı görev bilmişlerdir. Bu isimlerin çoğu bugün bilinmese de Türkiye'de milliyetçiliğin gelişmesine ve dönüşmesine olan katkıları yadsınamaz. Akçura ve Gökalp bu aydınları temsilen bu çalışmada bahsedilen yalnızca iki isimdir ve milliyetçi düşüncelerini Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne aktararak günümüze değin ulaşmışlardır. Bu süreçte milli bilinç ve milliyetçiliğin gelişiminde oynadıkları roller nedeniyle bu iki isim özellikle seçilmiştir. Ancak Osmanlı'da milliyetçilik fikrinin ortaya çıkışı ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında oynadıkları roller nedeniyle bizim için önem arz eden başka isimlerde bulunmaktadır. Çalışmanın kısıtlılıkları nedeniyle yalnızca birkaç isme yer vermenin uygun olacağı düşünülmüştür.

3. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Döneminde Milliyetçilik

İttihat ve Terakki Partisi daha önce de belirtildiği üzere, çeşitli düşünce akımlarına sahip kişileri bünyesinde barındırmaktaydı. Bu düşünce akımları pek tabii ki; Osmanlılık, Türkçülük ve İslamcılık olarak gözlemlenmekteydi. Ziya Gökalp ve Ahmet Ağaoğlu ise, Parti içerisinde Türkçülüğü temsil eden grupta yer almaktaydılar.

Birinci Dünya Savaşı'na girildikten sonra ve özellikle savaş sırasında, Müslüman Arnavutların ve Arapların kendi milliyetçi düşüncelerinin peşinde koşarak Osmanlı'ya sırt çevirmeleri "Türk'ün Türk'ten başka dostunun olmadığı" düşüncesini ön plana çıkararak Türkçülüğün diğer bütün akımları tasfiye etmesine yol açmıştır (Öğün, 2000, s. 126). 1918 yılında İttifak Devletlerinin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılması, uzun zamandır ulusçuluk akımlarının yarattığı isyan ve ayrılıklarla mücadele eden Osmanlı Devleti'ni yıkıma götüren bir diğer büyük etken olmuştur. Mondros Ateşkes Anlaşması ve Sevr Antlaşması Türklerin elinde kalan toprakların da işgaline gerekçe oluşturacak birer silah olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu antlaşmalardan güç alan İtilaf Devletleri gerekli gördükleri yerleri işgale başlamışlardır. Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisini tek hisseden Osmanlı Devleti olmamıştır. Geçmişte çeşitli yönetim biçimleri nasıl yerlerini yeni yönetim biçimlerine bıraktıysa, 20. yüzyılda imparatorlukların sonu olmuş, ulus-devletler çağı başlamıştır (Kongar, 2016). Ulus-devlet ve milliyetçilik arasındaki ilişki çok derindir. Ulusun bizatihi kendisi milliyetçiliğin temeli olurken, milliyetçi duygular da ulus-devletin oluşumunda rol oynamıştır (Şahin, 2009, s. 133). Osmanlı'nın son döneminde yükselmeye başlayan Türk milliyetçiliği, Türkiye'nin kuruluşuyla nihayetine ermiştir. Türkler açısından milliyetçilik, ulus devletle Türkiye Cumhuriyeti'nde buluşmuştur.

Birinci Dünya Savaşı bitip Mondros Ateşkesi yapıldıktan sonra, silah bırakmayan Osmanlı tebaasının Hristiyan halk ile olan çatışmalarını engellemek ve Osmanlı tebaasını silahsızlandırmak için görevlendirilen Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a vardığında kendisine verilen görevleri yapmak konusunda niyetli olmamıştır (Kongar, 2016, s. 80). Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı Millî Mücadelenin başlangıç tarihi olarak kabul edilmektedir. Millî Mücadele ise, ulus olamamış bir topluluğun ulus olma çabalarının bir ürünü olarak tarihte yerini almıştır. Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadeleyi iki temel üzerinden şekillendirmiştir: "Türk Milliyetçiliği" ve "Millet Egemenliği" (Feyzioğlu, 1987, s. 29). Millî Mücadele'de halkı örgütleyen saikler İslam ve Türklük olmuşsa da bunların yanında duygu ve dil birliği de bu örgütlenmeyi desteklemiştir. Türk milliyetçiliği genel kanunun aksine İslam'ı Türkleştirmektedir (Eren, 2023, s. 303). Bu topraklarda yaşayan, ortak bir tarihi paylaşan her birey Türk üst kimliğinin bayrağı altında savaşarak yeni Türk devletinin kuruluşuna destek vermiştir. 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla Türk devletinin bağımsızlığı ve birkaç pürüz dışında sınırları uluslararası alanda kabul edilmiştir. Millî Mücadele dönemi sona ermiş ama ülkede yeni bir milli mücadele, yeni bir seferberlik dönemi başlamak üzeredir. Bu süreç uzun yıllar boyu savaşlarla yıpranmış, geri kalmış bir toplumun yeniden ayağa kalkma süreci olacaktır. Bu saikle yola çıkan kurucu kadrolar 29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyeti ilan ederek yeni devletin yönetim biçimini tüm dünyaya duyurmuşlardır. "Türkiye Cumhuriyeti'nin başta Büyük Millet Meclisi Hükümeti namıyla, sonra hakiki adıyla kurulması, Türk milliyetçiliği açısından Türkçülük idealinin gerçekleşmesi demektir." (Akçura, 1978, s. 230).

Cumhuriyetin ilanı, Türk devriminin tamamlanması değil bilakis yükselerek devam ettiğinin bir kanıtıdır. Daha kat edilecek çok uzun bir yol vardır; çünkü Osmanlı'dan genç cumhuriyete miras kalmış sorunlar çözülmeyi beklemektedir. Bu sorunların en başında "kimlik" tercihi gelmektedir. Osmanlı döneminde oluşmamış ya da oluşturulmamış "Türk kimliği"nin oluşması için atılması gereken adımlar vardır. Güvenç'e göre: Osmanlı "çok dilli, çok dinli, çok kültürlü" bir devlet olarak bu çeşitliliği korumaya çalışmıştır. Yabancı tarihçilerin Osmanlı'nın ülkeyi İslamlaştırmak ya da Türkleştirmek gibi bir girişimde bulunmadığı görüşünü aktaran Güvenç, Osmanlıcılık düşüncesinin ise sadece İstanbul civarında etkili olduğunu ileri sürmektedir. Hatta

Türkiye Cumhuriyeti'nin, Osmanlı Devleti'nde yetişmiş insanları yeni bir yöne doğru yöneltmek ve devlete vatandaşlık bağı ile bağlı Türk insanları oluşturmak istediğini belirtmektedir. Türk devrimi bu nedenlerle "dil, kültür birliği ile tarih bilinci" ile yoğrulmuş bir Türk kültürü yaratarak bunu Cumhuriyetin temeli yapmak istemiştir (Güvenç, 1995, ss. 211-225).

Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte İttihat ve Terakki'nin Türk milliyetçiliğine yöneldiğinden bahsetmiştik. İttihat Terakki içinde önemli bir figür olan Enver Paşa'nın, Pan-Turanist bir yaklaşımla hareket ettiği ve hatta Turan'ı fethetme hedefinde olan ülkenin ise Rusya olduğu da söylenebilir. Ancak Türkiye kurulduğunda, kurucu kadrolar Turancılık yerine Anadolu Milliyetçiliğini koymuşlardır. Anadolu Milliyetçiliği ise, aslında Kemalizm ve Atatürk Milliyetçiliği olarak karşımıza çıkmaktadır (Öğün, 2000, s. 127). "Kemalist Milliyetçilik" anlayışı ya da "Atatürk Milliyetçiliği" kavramlarının birbiri yerine kullanılan kavramlar olduğu söylenilebilir. Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarında ne Kemalizm'in ne de Atatürk milliyetçiliğinin etraflı bir şekilde açıklanmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Atatürk'ün konuşma metinleri incelendiğinde, Atatürk Milliyetçiliği denilen milliyetçiliğin barışçıl, hümanist ve evrensel öğeler içerdiği, savaşçı kavgacı ve olumsuz diğer öğeleri barındırmayan bir milliyetçilik anlayışı olduğu anlaşılmaktadır (Koçak, 2008, ss. 37-40). Deniz'e göre; "Mustafa Kemal Paşa'nın Nutuk'ta ifade ettiği görüşlerde, Akçura ile Gökalp'in fikirlerinin etkisi açıkça görülmektedir. Akçura'nın uzak ama mümkün bir hayal olarak işaret ettiği millet ve milliyetçilik olgusunu, Gökalp bir üst kültür olarak temellendirmiş, Mustafa Kemal ise, Gellner'den hareketle ifade etmek gerekirse, bu üst kültürü siyasal iktidar eliyle korumaya almıştır. Dolayısıyla milliyetçilik yeni ulus devletin güvenlik ve kimlik politikasını teşkil etmiştir." (Deniz, 2006, s. 54). Cumhuriyet devrimlerinin uygulanması sırasında zaman zaman çeşitli kargaşalar ve ayaklanmalar (Şeyh Sait İsyanı, Menemen olayı, İzmir suikast girişimi vb.) yaşanmıştır. Bütün bunlar siyasal elitlere göstermiştir ki, devrimlerin halka daha iyi açıklanması bir gerekliliktir. Kemalizm/Atatürkçülük adı verilen fikir akımının doğuşu devrimlerin anlaşılması için ortaya atılmıştır. Bu fikir akımı altı değişmez ilkedен meydana gelmektedir. Bunlar: "Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılapçılık". Bu ilkeler arasından "milliyetçilik" ilkesinin Turancı değil, vatan toprakları üzerinde kucaklayıcı bir vatanseverlik üzerine kurulu olmasını, Atatürk'ün 1933 yılında söylediği "Ne mutlu Türk'üm diyene" sözleri ile açıklayabilmek mümkündür (Ahmad, 2019, s. 94).

Eroğlu'na göre; Türk milliyetçiliğinin en önemli ögesi "millet"tir. Milletün üstünde bir değer yoktur. Türk milliyetçiliği ise ancak demokratik hür bir ortamda gelişme imkânı bulabilir. Aynı zamanda dayanışmayı da içeren Türk milliyetçiliği, Millî Mücadele döneminde bu dayanışmanın örneğini tüm dünyaya göstermiştir. Emperyalizm ve sömürgeciliği de kabul etmeyen Türk milliyetçiliği, diğer milletlere karşı saygılıdır (Eroğlu, 1992, s. 61). Yani Türk milliyetçiliği toplumsal birlik ve beraberliği önceleyen ve ırkçılığa dayanmayan bir yapıdadır. Akçura, bir konferansta Türk milliyetçiliğinde iki akım olduğundan bahsetmiştir: emperyalist Türkçülük ve demokratik Türkçülük. Aslında bu ayrım Osmanlı'yı Birinci Dünya Savaşı'na sokan Enver Paşa'nın Türkçülüğü ile Türkiye'yi kuran Mustafa Kemal'in Türkçülüğü arasındaki ayrım olarak görülebilir. Akçura ise, ikinci Türkçülüğü seçerek Türkiye için ve Türk Devrimi için çalışmayı tercih etmiştir (Georgeon, 1986, s. 107).

Türk milliyetçiliğinin doğası incelendiğinde; Türk milliyetçiliğinin şekillenme sürecinin Gaspıralı İsmail'den, Ağaoğlu Ahmed'e Yusuf Akçura'dan, Ziya Gökalp'e ve burada adı zikredilmeyen pek çok düşünür ile birlikte son olarak da Mustafa Kemal Atatürk'e kadar uzandığını söylemek mümkündür. Tarih boyunca çok sayıda devlet kurmuş olan Türkler, Türkiye Cumhuriyeti'nin çatısı altında birleşerek bir ulus-devlet kurmuşlardır. Bu ulus-devlet tarih birliğine, dil birliğine ve kültür birliğine dayandırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti bu topraklarda yaşayıp savaşarak ölmüş olan "millet" in kanları ile kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kendine has milliyetçiliği barışçıldır, yayılmacı değil korumacı bir yapıya sahiptir. Bununla birlikte Türk

milliyetçiliği hümanisttir, ırkçı değildir. Türk milliyetçiliğinin devamlılığını Türk milleti sağlar. Türk milliyetçiliği aynı zamanda vatanperverlik olarak görülebilir; çünkü vatan sevgisi Türk milliyetçiliğinin bir nevi yapı taşıdır. Çağdaş Türk kültürü ise ancak demokratik Türk milliyetçiliği ile yoğrularak var olmaya devam edecektir.

4. 21. yy.'da Milliyetçilik ve Ulusal Güvenlik

Güvenlik, kimin nerede ve ne zaman tanımladığına göre değişen ve aslında nesnel bir tanıma sahip olmayan bir kavramdır. Ancak yine de TDK'ye göre güvenlik: "toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu; emniyet" olarak tanımlanmaktadır (sozluk.gov.tr, 2023).

Güvenlikle ilgili literatür, uzunca bir dönem boyunca (Soğuk Savaş sonlarına kadar) güvenliği devletler üzerinden ele alan ve analiz eden çalışmalardan oluşmaktadır (Smith, 2020, ss. 47-62). Ancak Soğuk Savaş sonrasında yeni güvenlik tehditlerinin ortaya çıkışıyla, devletlerin güvenlikle ilgili algıları ve politikaları da değişmeye başlamıştır. Daha önceleri tehdit yalnızca diğer devletler olarak görülürken; Soğuk Savaş sonrasında devlet dışı aktörlerin de tehdit oluşturabildiği ortaya çıkmıştır. Burada özellikle etnik kimlik ve din temelli problemlerin ani bir şekilde artmaya başlaması, milliyetçilik akımının uluslararası sistemde ve uluslararası ilişkilerdeki yansımaları olarak değerlendirilebilir. Nitekim Soğuk Savaş sonrasında yükselişe geçen milliyetçilik akımının tarihsel süreç içerisinde dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Burada en büyük etken tehdit ve tehlikenin mahiyeti ve boyutu olmuştur. Güvenlik algılarındaki değişikliklerin arkasında şüphesiz ki küreselleşme olgusu yatmaktadır. Böylece daha önce güvenlik alanı içerisine dahil edilmeyen yeni alanların da artık birer güvenlik konusu haline gelmeye başladığı görülmektedir. Bu durum güvenlik alanının genişlemesine, geleneksel güvenlik anlayışını eleştiren yeni güvenlik anlayışının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yeni güvenlik anlayışını oluşturan etkenlerden en önemlisi yeni tehditlerin ortaya çıkmasıdır. Çünkü Soğuk Savaş sürecinde ulus devletler için tehdit diğer ulus-devletlerden kaynaklanan bir durum olarak düşünülmüştür. Ancak sonrasında tehditler çeşitlenmeye ve hatta ulus-ötesi bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Bu nedenle de güvenlik kavramı devlet güvenliği ekseninden çıkararak; askeri, ekonomik, çevre, sağlık, birey ve toplum güvenliği gibi konuları alanına dahil etmiştir.

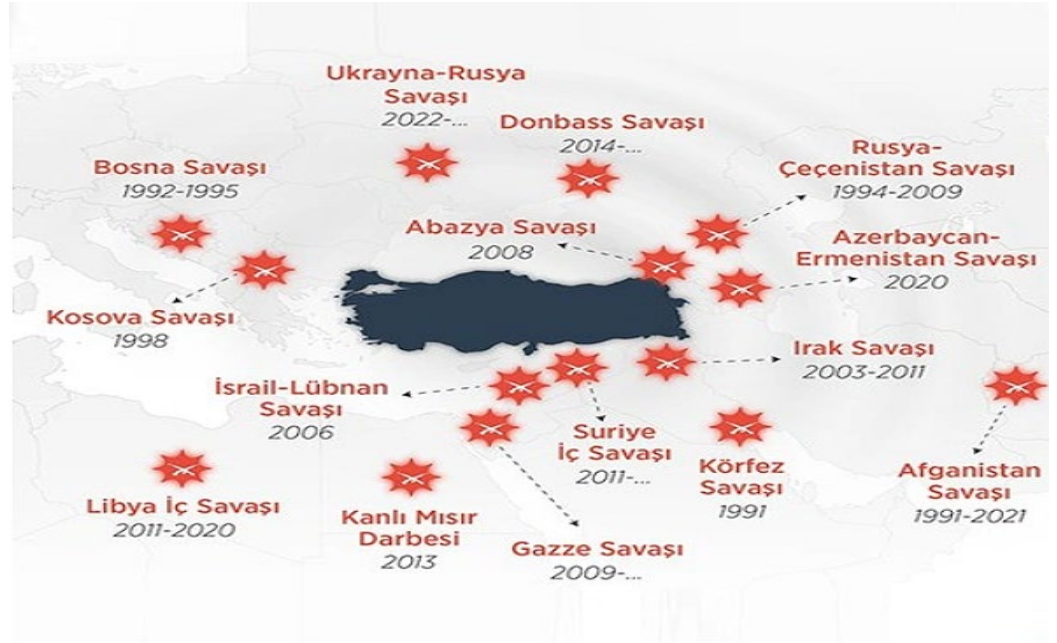
Güvenlik kavramının değişen durumlar karşısında ortaya çıkan bazı çeşitleri bulunmaktadır. Bunlar ulusal, bölgesel, uluslararası, kolektif ve iş birliğine yönelik güvenlik olarak sıralanabilir. Ulusal güvenlik, Soğuk Savaş süreci boyunca da deneyimlenen geleneksel güvenlik anlayışı içerisinde kendisine yer bulan ve realist düşünürlerin fikirleriyle şekillenen bir kavramdır. Ulusal güvenlik bir devletin ulusal gücüyle doğru orantılı olarak ele alınmaktadır ve buradaki güç unsurunu ise askeri güç oluşturmaktadır (Karabulut, 2015, s. 20). Bu nedenle bir ülkeye yönelik askeri tehditlerin olmayışını ulusal güvenlik durumu olarak açıklamak mümkündür. Özellikle dışarıdan gelmesi muhtemel tehditlerin oluşu, devletlerin ulusal güvenliklerine daha sıkı sarılmasına neden olmuştur. Bununla birlikte ulusal güvenlik yalnızca askeri güç ile sağlanabilen bir şey değildir (Walt, 1991, s. 213). Bazen bu askeri gücü sağlayacak ekonomik güce sahip olmak da yeterli görülmektedir. Ulusal güvenlik aynı zamanda ulusal egemenlik kavramıyla birlikte de yorumlanmaktadır. Böylece ulusal güvenlik daha geniş bir perspektiften ele alınarak "bir devletin hükümeti, insanları ve ülkesi ile bölünmez bir bütün olarak korunması yani kendi topraklarında tek egemen gücün kendisi olması" olarak tanımlanmıştır (Karabulut, 2015, s. 23). Bu çalışmada özellikle Türkiye'nin içerisinde bulunduğu coğrafya düşünüldüğünde güvenlikle ilgili bir diğer önemli kavram ise bölgesel güvenlidir. Bölgesel güvenlik, daha çok belli bir bölgede güvenliği sağlamak adına atılan adımlar olarak belirtilmektedir. Bu adımlar bölgesel iş birlikleri (antlaşmalar, örgütler) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ulusal güvenlik aslında içerisinde bölgesel entegrasyonu da barındıran ve siyasal bağımsızlığa da önem veren bir yapıya sahiptir (Baldwin, 1997, s. 13). Bölgesel ve ulusal güvenlik perspektifi beraber düşünüldüğünde Türkiye, 2010 yılında patlak veren Arap

Baharı sonrasında hem direkt olarak ulusal güvenliğine hem de bölgesel güvenliğine yönelik yeni tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. “Komşularla Sıfır Sorun” anlayışı ile yola çıkılan dış politika, bu gelişmeler sonucunda maalesef işlevini yitirmiş ve günün sonunda, en uzun kara sınırına sahip olduğu Suriye ile ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Aslında Suriye’deki iç savaş sonucunda yaşanan kitlesel göç hareketleri uzunca bir süre boyunca Türkiye için bir güvenlik miti olarak anılmamıştır. Ancak zamanla Türkiye’nin insancıl dış politikasının suistimal edilmesi ve terör örgütlerinin bu durumu kullanmaya başlaması 2015 yılında Türkiye’nin Suriye sınırına beton bir duvar inşa etmeye başlamasıyla sonuçlanmıştır (Anadolu Ajansı, 2015). Suriye’deki istikrarsızlığın hemen Türkiye sınırında terör unsurlarının yuvalanmasına fırsat sağlaması, Türkiye’nin ulusal güvenlik saikleriyle sınır ötesi operasyonlar (Şah Fırat, Fırat Kalkanı, İdlib, Zeytin Dalı, Barış Pınarı ve Bahar Kalkanı) düzenlemesine neden olmuştur. Bununla birlikte yalnızca Suriye değil, İran ve Irak ile olan kara sınırı da Türkiye için tehdit oluşturmaya başlamıştır. Özellikle düzensiz göçmenler ve kaçaklar için bir kaçış rotası haline gelen İran-Irak sınır bölgesi, Türkiye’nin milli güvenliği ve huzuru için oldukça önemlidir. Bu nedenle burada da bir duvar inşasına başlandığı görülmektedir. Tabi ki alınan önlemler bununla da sınırlı değildir. Türkiye’nin Savunma Sanayii’nin son dönem çalışmalarından olan İHA ve SİHA’larla birlikte son teknolojiyle donatılmış gözetleme ve alarm sistemleri de sınır güvenliğini sağlamak için kullanılmaktadır (Şener, 2021).

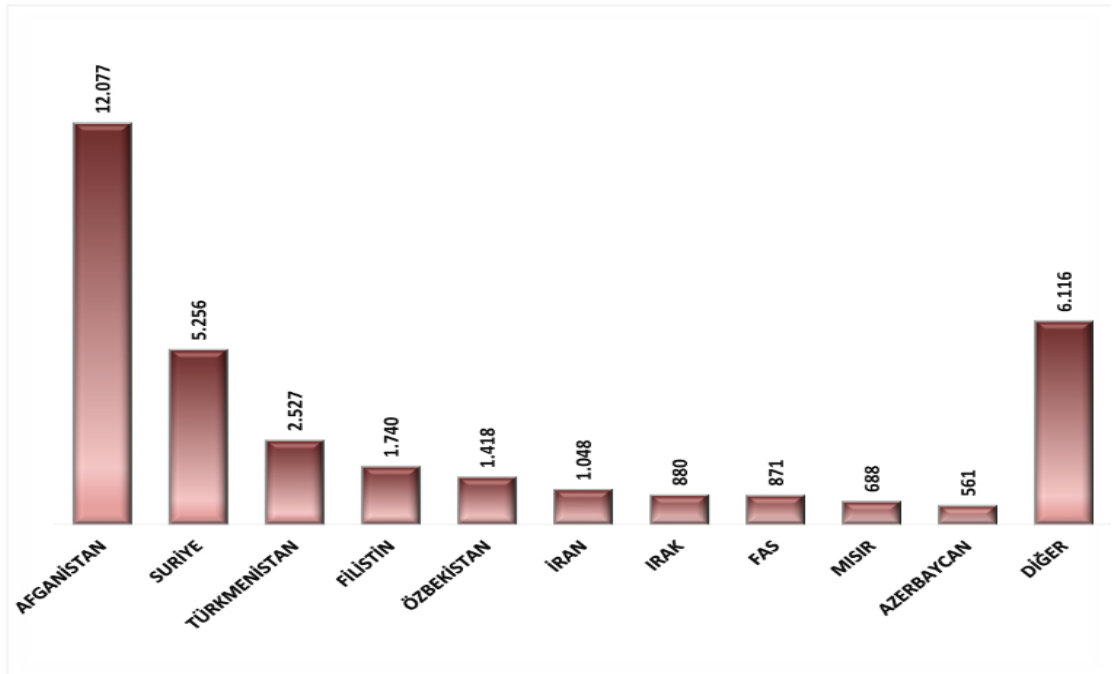
Türkiye’nin maruz kaldığı tehditler ve potansiyel tehditler, yerli ve milli savunma hamlelerinin gelişmesini beraberinde getirmiştir. Öyle ki Türkiye artık bu teknolojiyi ihraç edebilecek duruma gelmiştir. Rusya- Ukrayna krizinin 2022 yılında sıcak savaşa dönüştüğü bir dönemde, Türkiye’nin üretimi olan BAYRAKTAR İHA ve SİHA’ları Ukrayna saflarında görülmeye başlanmış ve böylece Rusya-Ukrayna savaşının kilit aktörlerinden biri haline gelmiştir. Tabi ki Türkiye’nin bu krizdeki rolü teknolojik alt yapı desteğiyle sınırlı kalmamış ve Türkiye her iki taraf arasında yürüttüğü arabulucu rol sayesinde bölgesel güç olma iddiasını uluslararası aktörler önünde bir kere daha göstermiştir. Rusya ile yaşanan krizin özellikle Avrupa’da bir enerji krizine neden olması, Doğu Akdeniz bölgesindeki iddialarıyla birlikte Türkiye’yi kilit bir konuma getirmiştir. Nitekim özellikle 2016 yılı sonrasında Türk dış politikasının, daha önceki dönemlerle kıyaslandığında yumuşak güç unsurları yerine, daha çok kuvvet kullanmaya yönelik ve güvenlikçi bir anlayışla yürütüldüğü görülmektedir (Adar, 2022, s. 433).

Aşağıdaki görselde Türkiye’nin etrafında son otuz yılda yaşanan siyasi krizleri ve savaşları görmek mümkündür.

Şekil 1. Türkiye'nin Çevresinde Son 30 Yılda Yaşanan Savaşlar (Haberet, 2023)

Öyle ya da böyle Türkiye bu krizlerin birçoğuna müdahil olmak zorunda kalmıştır. Bu krizler sonucunda özellikle Türkiye'ye yönelik düzeniz ve kontrolsüz göç akınları yaşandığını söylemek mümkündür. İran, Irak, Afganistan ve Suriye kökenli krizler bu konuda verilebilecek en somut örnekleri oluşturmaktadır.

Şekil 2. Türkiye'de Yakalanan Düzensiz Göçmenler (İlk 10 Uyruk) (aydinlik.com.tr, 2023)

Nitekim Göç İdaresi Başkanlığı'nın istatistiksel verilerine baktığımızda bu durumu sayısal olarak da görmek mümkündür. Yanı başında yaşanan bütün bu krizler, Türkiye'de daha ulusal güvenlik temelli politikalar uygulanmasını beraberinde getirmiştir. Nitekim ulusal egemenlikle beraber ele alınan ulusal güvenlik kavramı hem iç politikada hem de dış politikada milliyetçiliğin artmasına neden olmuştur. Ancak milliyetçiliğin özellikle son dönemde artışı konusunda başka etkenler de bulunduğu

söylemek mümkündür. Türkiye'nin sahip olduğu stratejik konum ve çevresinde vukuu bulan kriz ve savaşlar bu etkenlerden bazılarıdır. Bununla birlikte özellikle ülkedeki yabancı nüfusun artışı kontrol mekanizmasını zayıflatmakta ve bu durum özellikle yerel halkta tepkiye neden olmaktadır. Çeşitli sebeplerle ülke içerisindeki yabancı nüfusun gözle görülür artışı, halk nezdinde de milliyetçi duyguları körüklemiş ve bu durum devlet yönetiminde de milliyetçi politikaların artmasına neden olmuştur.

Küreselleşmenin de etkisiyle dünya genelinde milliyetçiliğin yükselişe geçtiği görülmektedir. Nitekim toplumsal bazda bu duyguyu tetikleyen başka etkenlerde bulunmaktadır. Özellikle Covid-19 sonrasında ekonomide yaşanan durgunluk toplumsal tepkinin yabancılara yansımaya neden olmuştur. Bununla birlikte insanların farklılıklara olan tahammül seviyesi ve toplumsal kabul düzeyi her geçen gün daha da azalmaktadır. Toplumun en kırılgan kesimlerinden olan göçmenler en ufak bir problemde günah keçisi olarak gösterilmeye müsait hale gelmiştir. Bütün bu girdiler beraber düşünüldüğünde ise özellikle kontrolsüz ve düzensiz bir şekilde ülkeye giren ve burada yaşamaya devam eden göçmenler toplumsal güvenliğe bir tehdit olarak konumlandırılmaktadır. Barry Buzan'a göre toplumsal güvenlik; bir toplumun dilinin, dininin, kültürünün ve kimliğinin devamlı bir şekilde korunmasıdır (Buzan, 2007, ss. 111-112). Kimlikle doğrudan ve sıkı bir ilişkisi bulunan toplumsal güvenlik anlayışı, diğer kimlikleri toplumu oluşturan baskın kimliğe karşı bir tehdit olarak konumlandırmaktadır. İşte bu nedenle başta göçmenler olmak üzere yabancılar, toplumsal güvenlik için bir tehdit olarak görülmektedir. Nitekim toplumsal güvenlik anlayışının ulusal güvenlikle arasındaki ilişki toplumdaki kaygı seviyesinin artmasına neden olmaktadır. Çünkü ulusal güvenlik yalnızca sınırların korunması ve herhangi bir savaş olmaması anlamına gelmemektedir. Ulusal güvenlik dediğimizde içerisine ekonomiden sağlığa, çevreden topluma pek çok alt alan girmektedir. Bu nedenle aslında ulusal güvenlik, bir toplumun bütün bu alanlarda topyekûn güvende olması anlamına gelmektedir. Bütün bu etkenler göz önüne alındığında Türkiye'nin ulusal güvenlikle ilgili kaygılarının özellikle son on yıl içerisinde artmış olması oldukça anlamlıdır. Çünkü sınırları etrafında yaşanan bütün krizlerden doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkilenmektedir. Bu krizler sonucunda Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan ve hala burada yaşayan yabancı nüfus düşünüldüğünde ise hem ulusal güvenlik hem de toplumsal güvenlik açısından risklerle karşı karşıya olduğu gözlemlenmektedir. Bu nedenle de hem iç politikada hem de dış politikada daha korumacı politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Nitekim bu durum, halk nezdinde de milliyetçi söylemlerin ve düşüncelerin artmasına neden olmuştur. Şüphesiz ki pek çok konuda olduğu gibi bu konuda da liderler rol model alınmaktadır. Özellikle muhalefet partilerinin yabancı ve göçmen karşıtı söylemlerinin de toplum nezdinde milliyetçiliği körüklediği görülmektedir.

5. Sonuç

Milliyetçilik kavramı uzun yıllar boyunca tartışılan bir felsefi akım, bir düşünce ve bir ideolojidir. Milliyetçilik ideolojisinin kökeni oldukça eski zamanlara dayanır ve ulus-devletlerin oluşumunda özellikle millet kavramının rolü büyüktür. Fransız Devrimi ile başlayan ve hızla yayılan milliyetçilik akımı, çok uluslu imparatorlukların parçalanmasına yol açmıştır.

Milliyetçilik akımının etkileri ülkeden ülkeye farklılık göstermiştir. Almanya'da milli birliğin sağlanmasına hizmet ederken, Osmanlı gibi imparatorlukların sonunu getirmiştir. Ancak bundan sonra millet bilincini önceliklendiren ulus-devletlerin yaygınlaştığı görülmektedir. Başlarda batıdan ihraç edilen bir kavram olarak görülen milliyetçilik, Osmanlı'nın son dönemlerinde yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda oldukça büyük bir etki yaratmıştır. Etnik temellere dayanan milliyetçilik akımının, Türkiye'de öncelikle Türkçülük akımının altında gelişmeye başladığı ve daha sonra Türk milliyetçiliğine evrildiği görülmektedir. Farklı düşünürler tarafından farklı şekillerde ele alınan Türk milliyetçiliğiyle ilgili en kritik konu ırkçılığa dayanmayan,

aksine diğer milletlere karşı saygılı, emperyalizme karşı ve toplumsal birlik ve beraberliğe önem veren bir yapıda olmasıdır. Nitekim uluslararası konjonktürdeki olaylar ve Türkiye'nin sahip olduğu stratejik konum Türk kimliği ve Türk milliyetçiliğinin iç ve dış politikadaki vurgularını zaman zaman değiştirmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası süreçte etnik köken temelli yaşanan çatışmalar bütün dünyada milliyetçiliğin artmasına neden olmuş ve Türkiye'de buradan payına düşeni almıştır.

Türkiye'de milliyetçiliğin Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar geçirdiği evreleri sorguladığımız bu çalışmada, uluslararası sistemde ve Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgede yaşanan krizlerin oldukça etkili olduğu görülmüştür. Özellikle uluslararası hukukta başarısız devlet olarak nitelendirilen, istikrarsız devletlerle çevrelenmiş olan Türkiye, Arap Baharı ve sonrasında Suriye içerisinde başlayan iç savaşla birlikte yumuşak gücü kullandığı dış politika enstrümanlarını bir kenara bırakarak, daha çok kuvvet kullanımına dayanan bir politika izlemeye başlamıştır. Nitekim bu dış politika anlayışının etkileri iç politikada da gözlenmektedir. Türk kimliğini ve milletini koruma içgüdüleriyle hareket eden Türkiye, ulusal güvenliğini kendi öz kaynakları ve gücüyle sağlayabilmek adına yerli ve milli savunma sistemleri geliştirmeye başlamıştır. Milliyetçiliğin son dönemde yükselişe geçmesi, iç politikada sıkça kullanılan "yerli ve milli" ifadesi ve son olarak Savunma Sanayii'nde yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin ulusal ve bölgesel güvenlik endişelerinden kaynaklanmaktadır.

Realist paradigmaya göre güvende olmak için ya askeri anlamda bunu sağlayacak güçte olmak ya da bu güvenliği sağlayacak bir ittifaka dâhil olmak gerekmektedir. Bu düşünceler ışığında Türkiye artık kendi güvenliğini kendisi sağlayabilecek askeri güce sahip olmak için var gücüyle çalışmaktadır. 21. yy.'da Türkiye, özellikle Savunma Sanayii'nde yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte silah ihraç edebilecek konuma gelmiştir. Sonuç olarak, Türkiye'de milliyetçiliğin yükselişe geçmesi Avrupa'daki milliyetçilik akımlarıyla bir tutulmamalı ve olumsuz bir durum olarak ele alınmamalıdır. Nitekim Türk milliyetçiliği daha önce de ifade edildiği gibi ırkçı olmayan, toplumsal birlik ve beraberliğe dayanan bir yapıdadır. Bunun sonucunda da Türkiye Cumhuriyeti'nin yapı taşlarından birisi de olan milliyetçilik, Türkiye Cumhuriyeti'nin güçlenmesine ve potansiyelini keşfetmesine hizmet etmektedir.

Kaynakça

- Adar, S. (2022). Dış Politikada Aktivizmden Sıkışmışlığa: Cüretkâr Kuvvet Kullanımı, Zayıflayan Diplomatik Kapasite, Artan Bölgesel Yalnızlık. B. Esen, & B. Başar içinde, *Eleştirel Güvenlik ve Türkiye Uluslararası İlişkilerde Alternatif Yaklaşım* (s. 431-458). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Ahmad, F. (2019). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akçura, Y. (1978). *Türkçülük "Türkçülüğün Tarihi Gelişimi"*. İstanbul: Türk Kültür Yayını.
- Akçura, Y. (2022). *Üç Tarz-ı Siyaset*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Akşin, S. (2001). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Alkan, C. (1987). Eğitimci Ziya Gökalp. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 20(1), s. 232-244.
- Anadolu Ajansı. (2015, Ağustos 13). Suriye sınırına 3 metrelik beton duvar. <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/suriye-sinirina-beton-duvar> adresinden alındı
- Aydın, S. (2015). Milliyetçilik. Ö. v. Çaha içinde, *Dünya'da ve Türkiye'de Siyasal İdeolojiler* (s. 225-290). Ankara: Orion Kitabevi.
- Baldwin, D. A. (1997, January). The Concept of Security. *Review of International Studies*, 23(1), 5-26.
- Buzan, B. (2007). *People, States and Fear Second Edition An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. ECPR.
- Çaylak, A. (2009). *Osmanlı'dan Cumhuriyete Türkiye'de İktidar Muhalefet İlişkileri*. A. G. Çaylak içinde, *Osmanlıdan İkininli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi İç ve Dış Politika*. Ankara: Savaş Yayınevi.

- Deniz, F. (2006). İmparatorluktan ulus devlete geçişte Akçura, Gökalp ve Mustafa Kemal'in yeni siyaset arayışları. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 35-62.
- Eren, N. (2023). Devlet gazetesi bağlamında Galip Erdem'in milliyetçiliğe bakışı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(49), s. 295-315.
- Eroğlu, H. (1992). Atatürk ve Milliyetçilik. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Atatürk Atatürkçülük Dizisi 10.
- Feyzioğlu, T. (1987). Atatürk ve Milliyetçilik. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Atatürk Atatürkçülük Dizisi 1.
- Findley, C. V. (2011). *Siyasi Kültür ve Büyük Haneler. S. (Faroqi içinde, Türkiye Tarihi Modern Dünya'da Türkiye 1603-1839. Cilt 3. (s. 89-109). İstanbul: Kitap Yayınevi.*
- Fortna, B. C. (2011). II. Abdülhamid'in Saltanatı. Kasaba. R. (. Kasaba içinde, Türkiye Tarihi Modern Dünya'da Türkiye 1839-2010. Cilt 4. (s. 77-99). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Georgeon, F. (1986). *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Gökalp, Z. (1976). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Çağdaşlaşmak ve Doğru Yol*. İstanbul: İnkılap ve AKA Kitabevleri.
- Gökalp, Z. (2022). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Kapra.
- Güngör, E. (1984). *Dünden Bugüne Tarih-Kültür- Milliyetçilik*. Ankara: Mayaş Yayıncılık.
- Güvenç, B. (1995). *Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Haberet. (2023, Kasım 5). Türkiye'nin dibinde 30 yılda 15 savaş! Coğrafya kaderdir. <https://www.haberet.com/dunya/turkiyenin-dibinde-30-yilda-15-savas-cografya-kaderdir-41469> adresinden alındı
- Hanioğlu, Ş. (2007). Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme. E. v. Kalaycıoğlu içinde, Siyasal Temsil Olayının Osmanlı İmparatorluğundaki Yeri (s. 311-331). Alfa Aktüel.
- Heywood, A. (2011). *Siyasi İdeolojiler*. Ankara: Adres Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (2017). *Millîyetler ve Milliyetçilik Program, Mit, Gerçeklik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İnalçık, H. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. İstanbul: YKY.
- Kapani, M. (2018). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: BB101 Yayınları.
- Karabulut, B. (2015). Güvenlik "Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek". Ankara: Barış Kitap.
- Koçak, C. (2008). Kemalist Milliyetçiliğin Bulanık Suları. T. (. Bora içinde, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik (s. 37-44). İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Kongar, E. (2016). 21. Yüzyılda Türkiye 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Koşay, H. Z. (1977). Yusuf Akçura. *BELLETTEN*, 41(162), 389-400.
- Köseoğlu, N. (2008). Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Doğuşu ve Özellikleri. T. (. Bora içinde, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik (s. 208-226). İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Lewis, B. (2009). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Arkadaş Kitabevi.
- Mardin, Ş. (2010). *Bütün Eserleri 5 Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Mardin, Ş. (2011). *Bütün Eserleri 1 Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Nişancı, Ş. (2009). Osmanlı'dan Cumhuriyete Önemli Siyasal Akımlar ya da Türkiye'de Siyasetin Üç/İç Yüzü. A. G. Çaylak içinde, Osmanlıdan İkininli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi İç ve Dış Politika (s. 59-138). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Ortaylı, İ. (2007). Tanzimat Asamı ve Tanzimat Toplumunu. E. v. Kalaycıoğlu içinde, Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme (s. 73-99). Bursa: Alfa Aktüel.
- Öğün, S. S. (2000). *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*. İstanbul: Alfa.
- Özkırmımlı, U. (2013). *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel bir Bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Smith, M. E. (2020). *Uluslararası Güvenlik*. Ankara: Felix Kitap.
- Şahin, K. (2009). *Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus Devlet*. İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları.

Şener, N. (2021, Ekim 25). Güvenlik duvarı 1079 kilometreye ulaştı. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/nedim-sener/guvenlik-duvari-1079-kilometreye-ulasti-41924175> adresinden alındı

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2023, Kasım 9). Düzensiz Göç. <https://goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> adresinden alındı

Tokluoğlu, C. (2012). Ziya Gökalp: Turancılıktan Türkçülüğe. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 28, 104-143.

Tunaya, T. Z. (2007a). Hakimiyet-i Siyasiye ve Milli Egemenlik: Türkiye’de Siyasal Rejimin Meşruluğunun Dayandığı Temeller. E. v. Kalaycıoğlu içinde, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme* (s. 203-219). Bursa: Alfa Aktüel.

Türk Dil Kurumu. (2023, Ağustos 15). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı

Türkman, S. (2010). Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp/Yusuf Akçura And Ziya Gökalp. *Atatürk Dergisi*, 3(4), 135-161.

Walt, S. M. (1991, Jun). The Renaissance of Security Studies. *International Studies Quarterly* 35(2), 211-239.

Zürcher, E. J. (2010). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çıkar Çatışması: Yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Etik Onay: Yoktur

Yazar Katkısı: Hediye Şirin AK (%50), Hilal ZORBA BAYRAKTAR (%50)

Conflict of Interest: None.

Funding: None.

Ethical Approval: None.

Author Contributions: Hediye Şirin AK (50%), Hilal ZORBA BAYRAKTAR (50%)
